

A Zöld Poklon keresztül

Jelige: *Latina*

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
La cautiva, Esteban Echevería	5
Facundo, Domingo Faustino Sarmiento	8
Cumandá, Juan León Mera	11
A la deriva, Horacio Quiroga	15
La vorágine, José Eustasio Rivera	19
Konklúzió	23
Bibliográfia, források	25

Bevezetés

Latin-Amerika mindig is egy távoli, egzotikus, megannyi titokzatos és ősi történet mögé rejtőzködő, ismeretlen föld képében jelent meg a képzeletünkben. Irodalmi, zenei, művészeti alkotásai legalább olyan különlegesek és izgalmasak, mint a kontinens természetföldrajza, gazdag növény-és állatvilága, lakosságának színes összetétele vagy történelmének alakulása a különböző országok esetében. Munkámhoz a XIX-XX. századi latin-amerikai irodalom legszebb műveiből válogattam abból a célból, hogy a kontinensen uralkodó ősi természet igazi és valós arcát, valamint az ember és a természet közötti örök és kétségbeesett harcot bemutathassam. Tettem mindezt azért, mert nemes feladatnak és igazi kihívásnak találok főszereplőnek választani a természetet, hiszen a téma körül felmerülő számos kérdés és gondolat komoly és elmélyült elmélkedést igényel, mely visszanyúlik egészen azokhoz a filozófiai kérdésekhez, melyek az ősi időktől fogva kutatják az emberi élet értelmét és célját, vizsgálják az ember és Isten (vagy istenek), illetve az ember és természet közötti kapcsolatot. Ez alkalommal tehát az irodalmon keresztül szeretnék a természethez közeledni, különböző művekbe belepillantva bemutatni, hogyan látják és milyen módon, milyen eszközökkel próbálják lefesteni a megélt valóságot maguk az itt élő írók kortársaik, illetve az utókor olvasói számára.

Dolgozatomban több művel foglalkozom, de nem azzal a céllal teszem ezt, hogy komplett műelemzéseket adjak. Munkám középpontjában a természetről alkotott különböző gondolatok, villanások, pillanatképek állnak, hiszen ezeknek az összegyűjtésével formálhatunk egy hiteles és átfogó képet az amerikai természetről, és ezek vizsgálata után alkothatunk egyéni véleményt.

A természet ambivalens erő: befolyással van az emberi sorsra, ugyanúgy képes pusztítani és gyilkolni, mint alkotni, teremteni és életet adni. Mind jól ismerjük az ezer színben pompázó virágok és pillangók szépségét, a napsugarakét, melyek bearanyozzák a világot, a könnyed felhők, vagy a káprázatos szivárvány képét, de ezeken túl létezik a természetnek egy másik arca is. Szárazság és perzselő hőség, végtelen sötét dzsungel, hatalmas viharok, gyilkos állatok figyelmeztetnek, hogy a földi hatalom nincs mindig az ember kezében. Hogyan veszíti el az ember minden bátorságát és erejét, hogyan próbál győzni, vagy legalábbis fennmaradni a természettel folytatott kétségbeesett harca során, milyen a természet igazságszolgáltatása, hogyan viselkedik az ember, milyenek a reakciói a természet brutalitásaira, ezek azok a kérdések, amelyeket ez a dolgozat vizsgál. A központi

motívum a küzdelem, és annak a bemutatása, hogy milyen változásokon megy keresztül az emberi lélek a természettel való találkozás, a harc során. A természetről alkotott eddigi képünk minden bizonnyal meginog majd, amint szemtől szembe találjuk magunkat a rideg, kegyetlen és könyörtelen amerikai természettel, hiszen a két kontinens, az amerikai és európai természet, ezáltal az amerikai és európai ember természete és gondolkodásmódja is annyira eltérő. Lehetséges-e, hogy egyformák legyünk, hogy ugyanaz a lényeg mozgassa a gondolkodásunkat és a lelkünket, amikor annyira különböző környezetből és kultúrából származunk? Függhet-e az egész gondolkodásmód a természeti körülményektől?

Amerika (Észak- Közép- és Dél-Amerika), lévén a Föld leghosszabb kontinense, befutja az északi és déli félgömböket, s ez által szinte az összes létező domborzati egységet és klimatikus zónát érinti. Szigorúan Spanyol-Amerika földjeire koncentrálva, három nagy földrajzi-domborzati zónát különíthetünk el: ezek a hegyvidék, a dzsungel, és a síkság (pampa), s természetesen mindhárom egységnek saját „személyisége” van, saját törvényei, felállított szabályai az ott élő alattvaló-lakosok számára, akik – saját akaratukból vagy rendeltetésükből adódóan – úgy döntöttek, hogy e birodalmon belül élik le életüket.

Dél-Amerika nyugati partjai közelében húzódik a 8000 km-es hosszával a világon egyedülálló méretű hegylánc: az Andok. Ami a dzsungelt illeti, itt található a legismertebb és legkiterjedtebb őserdő-egység a Földön, az Amazónia, vagy, ahogy sokszor olvashatjuk, a „Zöld Pokol”, mely elfoglalja Dél-Amerika északi részének nagy területét. A végtelen sík vidékek legnagyobb egységei a Gran Chaco és a Pampák (Las Pampas) Argentínában, az Orinoco-medence (Llanos de Orinoco) Venezuela területén, valamint az Atacama-sivatag Chile északi részén, melynek nevét mindenképpen rögzítenem kell, hiszen a fent említett hatalmas síkságokkal együtt az Atacama-sivatag is a távolba vesző mérhetetlen távolságok egyik legszélsőségebb példája. Ez a három nagy „királyság” nem csupán háttérként szolgál a különböző irodalmi művekben, hanem meghatározó és mindent eldöntő szereplővé válik.¹

A XIX. század első felében a függetlenségi háborúkat követően Latin-Amerikában önálló államok jönnek létre. Az újonnan született nemzetek önállóságuk megszilárdítása érdekében egyre erősebben kötődnek értékeikhez, saját kultúrájukhoz, múltjukhoz, és nem utolsó sorban ahhoz a földhöz, melyen élnek. Az amerikai kontinensre is megérkezik a

¹ Germán VÁZQUEZ y Nelson MARTÍNEZ DÍAZ: *Historia de América Latina*, Editorial SGEL, Madrid, 1990, pp. 7-8 (Marco geográfico)
Ana Cristine WALSCHBURGER, *Los Andes*, Biblioteca Iberoamericana, Madrid, Ediciones Anaya, 1988, p.8, 1. De norte a sur

romantika korszaka: a szabadság minden felett győzedelmeskedik, előtérbe kerülnek az emberi érzések, a lélek titkai, közeledés a természethez. Az embernek meg kell ismernie hazája problémáit, hogy azokra megoldást találjon, és ismernie kell a földet, amely alapvetően megszabja, hogyan kell rajta felépíteni az életet. A föld, a természet, minden létezés alapja most tehát színre lép, és a XIX. századtól a latin-amerikai irodalomban is főszerepet kap.

***La cautiva*, Esteban Echeverría**

Kezdődjön hát az irodalmi utazás, amelynek során időrendben előre, térben pedig délről észak felé haladunk a dél-amerikai kontinensen. 1837-ben megszületik egy argentin mestermű Esteban Echeverría tollából, *La cautiva*, (A fogoly) címmel. Műfaját tekintve az alkotás epikus költemény. A *La cautiva* nem csupán a romantika irányzatának forradalmi elindítója lesz az argentin irodalomban, hanem elsőként vezeti be az argentin tájat, mint új és legfontosabb irodalmi motívumot. Ettől a perctől kezdve egyre több irodalmár és művész kezdi követni a példáját, akik a saját földjük iránti aggodalomból és lázas érdeklődéstől fűtötten próbálják meg leírni az őket körülvevő valóságot: a tájat, az itt élők érzéseit, valamint élet- és gondolkodásmódját. Így lesz tehát a természet (jelen esetben az argentin Pampák) Echeverriától kezdve inspiráció-forrás és elsőrangú irodalmi főszereplő.²

A *La cautiva* két fehér, keresztény szerelmes, María és Brián történetét meséli el, akiket foglyul ejtenek az indiánok, majd Mariának hála, megszabadulnak, és az indiánok elől menekülve a pusztaságban (a Pampákon) próbálnak meg oltalomra, menedékre lelteni. Itt lép be a történet igazi főszereplője, a hatalmas, rejtélyes, végtelen pusztaság, mely mérhetetlen messze elnyúlva, komoran terül el az Andok lábainál, és amely „*hallgatag és olyan magányos, mint a tenger*”(149)³. A pampa igazi arcával találkozhatunk, amint e sorokat olvassuk, azt az oldalát láthatjuk, amit csakis egy helyi ember képes igazán ismerni és jellemezni. Echeverría hűen ábrázolja a pusztaságot (ami szinte élőlényként tűnik fel előttünk), megragadva annak legjellegzetesebb tulajdonságait:

„*Körbefordul, mindhiába,
végtelenjét nem találja,*

² Esteban Echeverría, elérhető: <http://www.educar-argentina.com.ar/HISTORIA/BIO/e1.htm>, a letöltés pontos dátuma: 2012. december 28.

³ magyar fordítások: Esteban ECHEVERRÍA, *A fogoly*, A pusztaság (Csala Károly fordítása) in: SIMOR András, *Hispan-amerikai költők tára*, Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2002, pp. 149-151

*pillantását hova vesse,
hol röptében megpihenne,
mint madár a tengeren.” (149)*

A pusztaság tehát végtelen, vagy ha valahol vannak is határai, azok elvesznek a távolban. Erőteljes és büszke, „*csak az emberiség nagyja nagyságához ha felér*”(150), mélyén pedig valami titok lappang, valami rejtélyes árny nehezedik rá, mintha egy vén bölcs lenne, aki az elmúlt idők irdatlan súlyát cipeli a hátán. Ugyanakkor rengeteg csodálnivaló és szépség fér meg benne, melyekkel Isten bőségesen áldotta meg:

*„Csöpp füve, bogárvilága,
regényes, tiszta szellője,
roppant csöndje, bús látványa
a fenséges nagy alföldnek” (150)*

Ugyanebben a versszakban színre lép a pusztaság egy másik fontos jellemzője: a csend. Egy hatalmas síkságot látunk, mely némán bámul, hallgat ijesztő csendjében. A pusztaság vagy a sivatag nagyon sokszor a magány szimbóluma, ami szorosan összekapcsolódik a némasággal, a csennel, hiszen a magány olyan elhagyatott állapot, amely fölött mindig jelen van a némaság, hiszen a magány nem talál hallgatóságra, és nem kap válaszokat, vagyis a környezet (jelen esetben a pusztaság) abszolút közönyéről beszélhetünk. Ebben a magányban kell, hogy vigaszra és védelemre leljen Mária és Brián, alig szabadulván az indiánok karmai közül, nem is sejtve még, hogy „isten néma magányosságai”, ez a rideg közöny, megtörhetetlen marad. Echeverría szavai alapján, ez a magányosság Isten magányossága, vagyis maga Isten az, a pusztaság képében, aki közönyös, aki végigköveti az eseményeket, végignézi a pár szenvedéseit, miközben egy szót sem szól, meg sem próbál segíteni rajtuk.

„Milyen esztelen nép zavarja az Isten csendjét, bántja csatacsaholással magányát, mit nem mer más, csak viharban ha dörg az ég? Milyen gögös talp tapossa vakmerőn, hogy napja telvén, pihen az egész nagy róna?”(151)“

– kérdezi az író, amint „meghallja” egy lovascsapat lármáját. A pusztaság csendje jobban szereti, ha „*semmilyen robaj nem zavarja meg halálos, mély álmát*”⁴. Az egész olyan, mint

⁴ „*ningún ruido perturba su sueño o sopor mortal*”(149)

saját fordítás

eredeti: Esteban ECHEVERRÍA, *El matadero, La cautiva*, Madrid, CATEDRA Letras Hispánicas, Edición de Leonor Fleming, 1990, p.149

egy megszentelt szféra, amit most az ember tiszteletlenül meggyaláz. Az efféle mondatok a természet felsőbbrendűségét sugallják, ami talán első látásra csendes és nyugodt marad, ám fensége nem tűr meg semmiféle tiszteletlenséget, ezért annak ára lesz a jövőben.

Brián haldoklik, Mária pedig a végletekig kimerült, míg a sors újabb és újabb csapásokkal sújtja őket: szomjúság, tigris, elviselhetetlen szárazság, égető forróság, a levegő fullasztó gőz, minden lángol, minden perzsel, pusztít és pusztít. Szenvedéseik nem csillapodnak, sőt, egyre erősödnek, egyenes út ez a halálba. Azonban még ezekben a pillanatokban is, lelkükben élve tartják a reményt, hiszik, hogy a végsőig bátran küzdve majd megmenekülnek, hogy Isten majd megmenti őket: „- *Brián, nem látsz amott egy csillagot (...)? Isten küldte azt (...)*”⁵ Ám, ahogy ez sokszor előfordul az irodalomban, sötét előjelek tűnnek fel, utalva az elkerülhetetlenre: „- *Nézd, hát nem látod? Csillagunk szép fénye újra elsötétedett, és az egyre elfeketedő égbolt valami végzetes bajt hoz ránk.*”⁶

A közeledő halál jelenlétét érzik, lelkükben az addig oly megingathatatlan hit most megtelik kételyekkel. A kétségbeesésnek olyan pontjáig jutnak el, hogy már elvesztik a remény utolsó cseppjeit is, már ők maguk is érzik, nem menekülhetnek a sorsuk elől. Előjeleket látnak, sötét ómeneket, amiknek negatív jelentést tulajdonítanak, félni kezdenek, mindez már közeledés a hiedelmekhez, babonasághoz. Meddig tartanak ki végül amellet a vallás és kultúra mellett, melyben nevelkedtek, és amelyben mindig is büszkén, töretlenül hittek? Megéri-e kitartani e hit mellett? Istenük megmenti-e őket itt, idegen földön is?

Merthogy idegen ez a föld az európai ember számára, és valahol ő is tudja, vagy legalábbis érzi, hogy az itteni élet rendjében valami megtört, valami nincs a helyén, ezek az állandó indián támadások, a folyamatos összetűzések a fehér ember és az őslakosság között nem kellene, hogy természetesek legyenek, megvan mindennek a gyökere, és itt pontosan a fehér ember megjelenéséről és viselkedéséről van szó az amerikai kontinensen. A két kultúra közötti ellentmondás olyan mértékű és olyan súlyos, hogy nem fér meg egy helyen a kettő, az erőszakos összecsapások sosem szűnnek meg, egyiknek a kettő közül engednie kell egy kicsit, vagy jobban mondva, alkalmazkodnia az adott föld már létező és sok ezer éve fennálló törvényeihez. És hogy ki is legyen az alkalmazkodó fél? Talán a hívatlan vendég.

⁵ „- *Brián, ¿no ves allá una estrella (...)? Pues esa es por Dios enviada (...).*” Ibid. 158

⁶ „- *Mira, ¿no ves?, la luz bella de nuestra polar estrella de nuevo se ha oscurecido, y el cielo más renegrido nos anuncia algo fatal.*” Ibid. 159

„- Isten hosszú ideig nem rejti el égi oltalmát. Gondolod, elfelejtett bennünket?”⁷ – kérdezi María reményét veszten. A válasz pedig:

„- Ez az út tövisekkel van tele: és a pusztaság, María, nem látod milyen szomorú és komor? Hová megyünk? A halálba.”⁸

Mi történik végül velük? Mindketten meghalnak. Kegyelemért való könyörgéseik hatástalannak bizonyulnak, az előjelek beteljesülnek: először Brián hal meg, majd María, amikor a keresztények rátalálnak és közlik vele, hogy fiát lefejezték az indiánok, és így már nem marad semmi, ami erőt adna neki a küzdelemre. Isten, úgy tűnik nem tudta megmenteni őket egy olyan földön, ahol az európai ember számára annyira ismeretlen törvények vannak érvényben, és az európai keresztény neveltetés nem tudja mivel magyarázni az amerikai természetnek ezt a barbár és embertelen viselkedését. Itt más rendszer áll fenn, itt Istennek sok arca van, itt talán néha emberi vért is kell áldozni, ezek az amerikai törvények.

A mű mindenesetre nem ilyen kegyetlen módon zárul, Echeverría hősnővé emeli María alakját, akinek emléke győzedelmeskedik saját brutális halála felett. Habár a valóság, a természet diadalmaskodott felette, harca a szerelemért, hitének szilárdsága a legelvezettebb percekben is, Echeverría számára hallhatatlanná teszik. Az író ezekkel a szavakkal fejezi ki tiszteletét:

*De a feledés nem fog győzedelmeskedni, oh, szép María, mert az érintetlen költészet koronát formál majd neked ciprus és virágfonatokból, melyek sosem halnak meg.*⁹

Facundo, Domingo Faustino Sarmiento

Maradva az argentin pampákon, áttérünk az ország egy másik nagyon híres alapművére, a Facundóra, Domingo Faustino Sarmiento, argentin politikus és író alkotására. A könyv 1845-ben jelent meg *Facundo, Civilización y barbarie* (Facundo, Civilizáció és barbárság) címmel, ami Argentínában az 1816-ban kihirdetett függetlenségtől jelen levő komoly problémára tesz utalást, azaz a civilizált világ (város) és a barbár világ (vidék) közötti hatalmas ellentétre. A civilizációnak, ami a városi világot, a haladást, a fejlődést, az európai

⁷ “- Dios largo tiempo no esconde su divina protección. ¿Crees tú nos haya olvidado?” Ibid. 187

⁸ “- Este camino lleno de espinas está: y la llanura, María, ¿no ves cuán triste y sombría? ¿Dónde vamos? A la muerte.” Ibid. 197

⁹ “Pero no triunfa el olvido de amor, ¡oh, bella María!, que la virgen poesía corona te forma ya de ciprés entretejido con flores que nunca mueren.” Ibid. 220

luxust jelenti, Sarmiento szerint győzedelmeskednie kell az elmaradott, primitív vidék felett, vagyis a gauchók és indiánok világa felett. Sarmiento egyik, Mitre ezredesnek írt levelében így fogalmaz: „*Meg se próbáljon spórolni a gauchó-vérrel. Ez olyan fizetség, ami hasznos az országnak. A vér az egyetlen, ami emberi ezekben a vadállatokban.*”¹⁰ Az argentin vidék barbársága egyrészt a nevelés-oktatás, a civilizáció hiányából ered, másrészt pedig azokból a környezeti tényezőkből, amik alapvetően meghatározzák a lakosság jellemét és szellemiségét. Ezért Sarmiento, míg megidézi Juan Facundo Quiroga (gauchó katona és politikus) figuráját, közben könyve teljes első részét az Argentin Köztársaság földrajzi adottságai leírásának szenteli, tudván azt, hogy ez nagymértékben befolyásolja a történelmi események alakulását.¹¹

Sarmiento leírásai az argentin pampákról megerősítik az Echeverría által már megfestett képeket: szinte teljesen lakatlan, határtalan kiterjedésekről beszél, pusztaságokról mindenütt, ahol nem lelni semmiféle emberi hajlékot, és ahol csak a magány és az elhagyatottság uralkodik. A Gran Chaco északi részén – ahogy meséli – a nagy síkság egybeolvad egy sűrű erdővel, egy újabb irtatlan kiterjedéssel, és így a természeti feltételek, legyen az pusztaság vagy őserdő, mindig is szélsőségesek maradnak.

*...végtelenség mindenfelől: végtelen a pusztaság, végtelenek az erdők, végtelenek a folyók, a látóhatár mindig bizonytalan, összemosódik a földdel, jelentéktelen felhőfoslányok és pára között, melyek a távoli perspektívában nem engedik meghatározni a pontot, ahol elkezdődik az ég és ahol végződik az evilág.*¹²

A föld és az ég egybeolvad tehát, nincs egy tiszta határvonal, ami meghatározhatná, hol is vagyunk, ami felhatalmazhatna rá, hogy „föld”-nek nevezhessük mindazt, ami a lábunk alatt van, már semmiben sem lehetünk biztosak. Viszont ha nem állíthatjuk biztosan, hogy a lábunk alatt lévő valami föld, nem lehet egy szokásos, normális helyzetről beszélni, a dolgok

¹⁰ “no trate de economizar sangre de gauchos. Este es un abono que es preciso hacer útil al país. La sangre es lo único que tienen de seres humanos esos salvajes”.

Domingo Faustino Sarmiento, weboldal: El Historiador, elérhető:

<http://www.elhistoriador.com.ar/biografias/s/sarmiento.php>, a letöltés pontos dátuma: 2012. december 28.

¹¹ Idem.

Facundo o civilización y barbarie en las pampas argentinas, elérhető:

http://es.wikipedia.org/wiki/Facundo_o_civilizaci%C3%B3n_y_barbarie_en_las_pampas_argentinas, a letöltés pontos dátuma: 2012. december 28.

¹² ...inmensidad por todas partes: inmensa la llanura, inmensos los bosques, inmensos los ríos, el horizonte siempre incierto, siempre confundiéndose con la tierra, entre celajes y vapores tenues, que no dejan, en la lejana perspectiva, señalar el punto en que el mundo acaba y principia el cielo. (56)

Domingo Faustino SARMIENTO, *Facundo. Civilización y barbarie*, Madrid, CATEDRA Letras Hispánicas, Edición de Roberto Yahni, 1990, p.56.

nem történhetnek az általános, megszokott módon. Ez mindenképpen egy zavaros, szabálytalan világ.

Felvetődik egy újabb jelenség, mely gazdagítja az eddigi leírásainkat: megjelenik a létbizonytalanság fogalma. Az aggodalom és a félelem állandóan jelen vannak ezen a vidéken, a pusztaságban élő embernek folyamatosan tartania kell a vadállatok közelségétől, a bestiáktól, a száraz fű között állandóan meglapuló viperáktól, tigrisektől. Ezt a bizonytalanságot, mely annyira mindennapivá vált a pampákon, folyamatosan életben tartja az erőszakos és embertelen halálnak a fenyegetése, mely egyik pillanatról a másikra érheti el az embert, nem adva előtte a léleknek bármiféle felkészülést, vagy a testnek esélyt a küzdelemre. És ahogy Sarmiento említi, ez a létbizonytalanság *„magyarázza, talán, ezt a kissé részvétlen magatartást, amellyel az itt élők fogadják a halált, anélkül, hogy mélyebb, tartósabb érzéseket hagynának a túlélők szívében.”*¹³

E földek népei már hozzászoktak ezekhez a körülményekhez. Egy karaván-vezető példájáról olvashatunk, akinek a rideg pusztában kell vezetnie, és aki az engedetlenség vagy rendbontás legapróbb jelére reagálva kést ragad, és ha kell, öl is vele. Itt nincs ellenvetés vagy panasz, nincs bíróság, minden néma marad, mintha legális lenne az elkövetett bűntény, vagy mintha meg sem történt volna. Itt, távol a társadalmi törvényektől, mindenki arra kényszerül, hogy minden erejével, összeszedve minden képességét, egyedül küzdjön a természettel, keményen és kitartóan. Ilyen körülmények között *„a brutális fizikai erő mindenhatósága, a legerősebb felsőbbrendűsége, a korlátlan, illetve a vezetők által felelősség nélkül gyakorolt hatalmak, a tárgyalás és törvények nélkül vezérelt igazságszolgáltatás”*¹⁴ kapják a domináns szerepet.

A mű elsődleges célja tehát felhívni a figyelmet a civilizáció barbár területekre való kiterjesztésére, elérni egy *„civilizációban és szabadságban való egységet”*¹⁵ az országban. Azonban, ahogy azt Sarmiento megfogalmazza, a pusztaságnak és barbárságnak ilyen hatalmas és erős egységében a civilizáció kiterjesztésének az álma nem valósulhat meg,

¹³ *“puede, quizá, explicar, en parte, la indiferencia con que dan y reciben la muerte, sin dejar en los que sobreviven impresiones profundas y duraderas.”* Ibid. 57

¹⁴ *“el predominio de la fuerza brutal, la preponderancia del más fuerte, la autoridad sin límites y sin responsabilidad de los que mandan, la justicia administrada sin formas y sin debate.”* Ibid. 62

¹⁵ *“unidad en la civilización y en la libertad”* Ibid. 60

kudarcot vall, „a vad és kietlen természet szabja meg a törvényeket a jövőben is, és a civilizáció bármiféle próbálkozása gyengének és hatástalannak bizonyul majd.”¹⁶

Cumandá, Juan León Mera

A civilizáció és barbárság kérdése más regényekben is szerepet kap, ilyen például Juan León Mera 1879-ben megjelent könyve, a *Cumandá o Un drama entre salvajes* (Cumandá, avagy vadak közt játszódó dráma), amely az ecuadori romantika egyik legfontosabb alkotása. A szerző azt sugallja, hogy a civilizációnak Európából kell Amerikába érkeznie a keresztény valláson keresztül, mert a kereszténység bevezetése a vademberek világába elhozná a barbárság végét. A gond viszont az, hogy az indián (itt, Ecuadorban már nem a gauchók jelentik a barbárságot, hanem az indiánok) sosem léphet ki nyomorúságos helyzetéből. Két lehetősége van: megmarad barbár életmódjában és erősen, szabadon, bátran és boldogan él tovább az őserdőben, ahol gondoskodni tud magáról, vagy áttér a keresztény hitre, és a földesurak birtokain a legnagyobb kizsákmányolásban, elnyomva, meggyötörten, szabadság nélkül rabszolgasorban tengeti életét - fogalmazza meg a könyv alapgondolatát Juan Manuel Rodríguez, bilbaói-ecuadori író.¹⁷ Amennyiben követjük ezt a gondolatmenetet, láthatjuk, hogy a civilizáció kérdése a mai napig megoldatlan marad ezen a vidéken.

Miután messze elhagytuk az argentin pusztákat, a természetnek egy egészen más birodalmába csöppenünk. Mera a kelet-ecuadori dzsungel mélyét választja a történet színhelyéül, s a romantika korához hűen sikerül megalkotnia egy idealizált természeti képet, egy igazi paradicsomi őserdőt, amelyben az indiánok a saját, eredeti világukban élhetnek, távol a civilizált világ problémáitól.¹⁸ Ebben a műben is találkozhatunk a két különböző kultúra (amerikai – európai) erőteljes és végzetes ütközésével, amint a könyv elsődleges szálát, a cselekményeket követjük: egy indián nő és egy fehér ember, Cumandá és Carlos közötti szerelmének a rögzös útja adja a történet mozgató rugóját. A szerelmi história mellett az író elmélkedéseivel kísért hosszú és gyönyörű lírai leírásokat olvashatunk az egzotikus

¹⁶ „la naturaleza salvaje dará la ley por mucho tiempo, y la acción de la civilización permanecerá débil e ineficaz.” Ibid. 61

¹⁷ Juan Manuel RODRÍGUEZ, *Cumandá, la novela romántica de Juan León Mera*, p.10., elérhető: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:RklcANn3DesJ:www.sololiteratura.com/juanmanuelcumanda.doc+&hl=hu&gl=hu&pid=bl&srcid=ADGEESifjCnmlnISMRYQQKAi21iY41KlIfPd94SaNP32x434r1bO9_4Hsfayq6vXwRvk9Itlu8PVOUkbr-UFJ6IW4tKsz-cQeT4utmBKXV8MalVhcQ87gqneg8Y2OM7cmzXrGEZgRLiu&sig=AHIEtbTIVH-YIu6Du12z7X1jLVAsR0BOFQ&pli=1, letöltés pontos időpontja: 2012. december 28.

¹⁸ Ibid., p.9.

környezetről, kifejezve az ember legőszintébb csodálatát és elképedését, amint saját szemével tapasztalja e földi csodákat. Ez a könyv lehetőséget nyújt arra, hogy egy egészen más szempontból vizsgáljuk meg az amerikai természet rendkívül kemény és rideg viselkedését. Úgy is fel lehet fogni a jelenséget, hogy egy ilyen erős és megtörhetetlen hatalom, mint a természet, méltón dicsőítő szavakat érdemel azoktól, akiknek életet adott.

Mit érez például az ember, amint egy hegycsúcsról tekint le az ecuadori dzsungelre? Szemet kápráztató panoráma, szinte egy új világ terül el előtte: a gigantikus fák magasan emelkednek, egyre felfelé törve, túl a sűrű felhőkön is. Szeme előtt találkozik két végtelenség: az egész ősi lombkoronátenger és a kék ég tengere, mint két hatalmas szféra, melyek elnyúlnak a messzeségben, ameddig a szem ellát, teljesen megbódítva az elképedt emberi tudatot, a lelket. Szinte bénult állapotban bámulja az ember mindezt a csodát, mint egy gyerek, fejében „*a látvány és a gondolat összemosódik, a lelket pedig valami meghatározhatatlan, elhatalmasodó szomorúság szorítja össze.*”¹⁹. Az ember elveszíti a józan eszét egy pillanatra, ereiben megfagy a vér, ahogy rádöbben, mennyire kicsi és törékeny, mennyire tehetetlen és jelentéktelen. Tudatosul benne „*létezésének röpke, pillanatnyi tartama és sorsának szomorú lepergése a nagyvilág történetében.*”²⁰, rájön, hogy élete csak egy apró porszem az univerzum történetében, és hogy egész lénye eltörpül a természet kolosszális hatalma mellett. Érdekes pszichológiai jelenség ez, bármelyik embert képes megállítani egy percre és elgondolkodtatni élete alakulásáról, értelméről.

Később Mera már nem felülről, hanem a dzsungel mélyéből vizsgálja az ősi anyatermészetet, és egyfajta kuszaság figyelhető meg a lelkében. Úgy érzi, hogy a lélek bezárva vergődik az erdők labirintusában, ismét kicsinek, eltiporhatónak érzi magát: „*Milyen kicsi, milyen tehetetlen és boldogtalan vagy!*”²¹ Emellett egy másik hang is megszólal benne, mely arról próbálja meggyőzni, hogy ő, mint emberi lény, szabad, és rendelkezhet önmaga felett, ő az „*igazi királya a természetnek*”²². Úgy vélem, manapság is sokszor szenvedünk ezektől a kétségektől, mert lehetetlennek tűnik, hogy az emberi intelligencia ne tudjon uralni olyasvalamit, ami nem rendelkezik az emberéhez hasonló vezető értelemmel, ami nem képes

¹⁹ “*la vista y el pensamiento se confunden, y el alma se siente oprimida por una tristeza indefinible y poderosa*”(3)

saját fordítás

eredeti: Juan León MERA, *Cumandá*, p. 3. Adecuación digital Edwin Izurieta, elérhető: http://www.eiz-arte.com/sitio/wp-content/uploads/2011/04/Cumanda_Layout-1.pdf, letöltés pontos időpontja: 2012 december 28.

²⁰ “*su existencia momentánea y de su triste suerte en el mundo*” Idem.

²¹ “*¡Cuán chico, qué impotente e infeliz eres!*” Idem.

²² “*verdadero rey de la naturaleza.*” Idem.

fejleszteni és felülmúlni saját képességeit. És talán nem is meglepő az embernek ez a felsőbbrendűségi hite, miután megtanulta megváltoztatni a folyók útját, illetve megtanult eljutni egészen a Holdig. Kétség kívül ennek a büszkeségnek jogos alapjai vannak, de sosem szabad megfeledkezni az Anyáról, akitől az ember mindent kapott, s aki mindent visszavehet, ha úgy kívánja.

A regény sorai egyre csak magasztalják, dicsőítik az őserdő csodáit, míg az író meg nem találja a természet tökéletes metaforáit: a művészetet és a költészetet. Belépve a rengetegbe, hatalmas fák alkotta katedrálisok, templomok, paloták tárulnak fel előttünk, az összes létező korok stílusjegyeit hordozva kéreg-falaikban: „*a szigorú gótikus fenséget és a fantasztikus arab stílusvilágot*”²³, s mindezekén kívül olyan formákat is láthat a szem, amit ember márványba még sohasem faragott. „*Milyen pazar oszlopsorok! Milyen pompás oszlopcsarnokok!*”²⁴ Ezek a művészek sohasem halnak meg, hiszen maga a természet alkotja és sokszorozza, fokozza műveit minden egyes nap. Mera szavai így dicsőítik a természeti mesterművet:

*Az örök és isteni művész csak azért rombolja le műveit, hogy még tökéletesebb formában újra megalkossa őket, és ehhez a saját, lábai előtt leomlott romjaiból gyűjt újabb és erősebb elemeket.*²⁵

Mera megemlíti a legnagyobb európai zeneszerzők neveit, Mozartot és Donizettit, akiknek zenéje versenyre kelhetne az erdő hangjaival, és – ahogy ezt ő maga is írja – a nagy európai mestereknek bizony lehet félnivalójuk a konkurenciától. A szépségek ilyen páratlan harmóniája között az író nem találja a szavakat, nehezen tudja definiálni mindazt, amit érez. Végül így fogalmazza meg gondolatait:

*„Itt van ez a csodálatos nem is tudom mi, nyelveken vissza nem adható, oly kevés és csak a legkiválóbb, legérzékenyebb lélek által felfogható dolog, melyet ugyanakkor egy annyira semmitmondó névvel illetnek: költészet.”*²⁶

Ez a fajta isteni költészet csak a modern civilizációtól távol érzékelhető. Csak itt érezhető, a létezés legősibb gyökereinek a közelében, ahol minden természeti elem még

²³ „*la severa majestad gótica y el fantástico estilo árabe*” Ibid. 4

²⁴ „*¡Qué columnatas tan soberbias! ¡Qué pórticos tan magníficos!*” Idem.

²⁵ „*La eterna y divina artista no demuele sus obras sino para mejorarlas, y para ello recibe nuevas fuerzas y poderosos elementos de la descomposición de las mismas ruinas que ha esparcido a sus pies.*” Idem.

²⁶ „*Aquí hay ese gratisimo no se qué, inexplicable en todas las lenguas, perceptible para algunas almas tiernas, sensibles y egregias, y que, por lo mismo, se le llama con un nombre que nada expresa: poesía.*” Idem.

élettel telibb, hatalmasabb és aktívabb, mint máshol. Ha ez a hely már isteni térhez hasonlatos, akkor talán a költő is, „*aki arra ítélte, hogy a földön próbálja meg megtalálni mindazt, ami csak az égben létezik*”²⁷, itt valamiféle kárpótlásra lelhet mindabban, amit lát és tapasztal. Érdekes, hogy a természet most is győzedelmeskedik, de nem úgy, hogy eltápossa, megöli az embert, hanem saját lényé, önmaga fenségessége sugározza a hatalmat, tartóztatja fel a gondolatot, és utasítja rendre az értelmet.

A műben ezen kívül megjelennek a babonák és hiedelmek, melyek az indiánok és a természet szoros kapcsolatára is utalnak. A két „elem” a századok során megtanult együtt élni, az indiánok megteremtették saját kis legendáikat, történeteiket, melyekkel a mindennapok eseményeit próbálják megmagyarázni, s amelyek, az ő esetükben, elsősorban és szigorúan a természethez nyúlnak vissza. Minden kultúra próbál magyarázatot adni az élet legfontosabb eseményeire (születés, halál, katasztrófák, fájdalmak), és ezekben a dzsungelben kétségkívül a természet erőiben rejlik a válasz. Az indiánok még nevüket is természeti jelenségek után kapják, az egész társadalmuk a természet törvényei iránti tisztelet köré épül.

A regényben felmerülő legjobb példák egyike a pálmaágak képe: két pálmaág, mely Cumandá és Carlos szerelmét szimbolizálja. Egy nap ezek a pálmaágak váratlanul megsemmisülnek, helyükön csupán hamu marad. A pálmaágak szerencsétlen esete különböző reakciókat vált ki a pár két tagjából, különböző véleményeket, magyarázatokat, melyek a különböző kultúrák eredménye: a fehér ember véleménye, és az indiáné. Cumandá a pálmaágak pusztulásában a közelgő végzetet látja, mintha az ágak, lévén az ő szerelmük szimbóluma, a kapcsolatuk végzetes alakulására utalnának, mintha a két dolog, a szimbólum és a valóság, ugyanazt az utat kellene, hogy bejárja, és ha a szimbólum megsemmisül, szerelmüknek is vesznie kell. Cumandá szavaival: „*Ez a pusztulás nyomorúságos sorsunk előképe, ez annak a pusztulásnak az előjele, mely már megindult a lelkem mélyén.*”²⁸ Carlos azonban nem érti kedvese szavait, és természetes, hogy nem érti, hiszen keresztény, és egészen más elvek szerint nevelkedett. Számára az efféle szimbólumoknak nincsen semmiféle hatalma, meg van győződve afelől, hogy „*Isten az, aki oltalmazza azokat, akik szent törvényeit követik*”²⁹. Azt állítja, hogy Cumandá képzelete „*olyan eseményeket láttat vele, amelyek nem fognak megtörténni*”³⁰, és habár nem veti meg a lány primitívnek vélt

²⁷ “*condenado a buscar en la tierra cosas que se hallan sólo en el cielo*” Ibid. 28

²⁸ “*Ese destrozo es la imagen de nuestra desdicha futura; es la muestra del destrozo que ya ha comenzado en mi pecho.*” Ibid. 35

²⁹ “*Él es el Dios que protege a los que andan por el camino de sus santas leyes.*” Ibid. 36

³⁰ “*le hace prever cosas que no sucederán*” Idem.

gondolkodásmódját, nem tud abban hinni, amiben ő hisz. Ahogy Echeverría művében, itt is láthatjuk a sziklaszilárd és állhatatos keresztény hitet Carlos részéről, aki egészen biztos benne, hogy Isten megmenti majd őket. Ám ahogy a keresztény Isten nem mentette meg Mariát és Briánt az argentin pusztaságban, most sem teszi meg a dzsungelben Carlossal és Cumandával. Cumandá próbálja elmagyarázni, hogyan is működnek a szabályok ezen a földön, hogyan éreznek és gondolkoznak ők, az őslakosok: „*az erdő csöndjében hangokat hallunk, melyek nem tudom, hogy jó vagy rossz szellemektől származnak-e, de mindig megjövendölik a léleknek, ami később történni fog.*”³¹ Ahogy Carlos hite sziklaszilárd, Cumandá hiedelmei is megingathatatlanok, egyik fél sem ad lehetőséget semmiféle meggyőzésnek. Carlosnak ott van az ő istene, Cumandának a jó és rossz szellemei, míg mindketten ugyanúgy húsból és vérből vannak, együtt szeretnek és harcolnak, „*Ó, a szegény emberi szív rejtelsei!*”³²

Fájdalommal kíséri figyelemmel az olvasó ezeket a szerencsétlen sorsokat és reménytelen harcokat, elszántságot és kitartást, melyek nem vezetnek eredményre. A természet ilyen végsapásai lesújthatnak egy gyors és váratlan pillanatban, vagy hosszú, keserves procedúrán keresztül, de a szemünkben mindenképpen igazságtalan és méltatlan formában.

A la deriva, Horacio Quiroga

Az uruguayi író, Horacio Quiroga novelláiban gyakran olvashatunk példákat a természet által okozott gyors és hirtelen halál esetére, melyek sokszor véletlen balesetekből következnek be. Részben az író életrajza is magyarázatot ad a motívum gyakori felbukkanására: Quiroga édesapja vadászbalesetben halt meg, a fiatal Horacio pedig véletlenül lelőtte egyik barátját, s ezen kívül több közeli hozzátartozója is öngyilkosságot követett el (például a felesége), sőt, maga az író is öngezével vetett véget az életének. Mindezen tragikus események okozta fájó sebek nyomai beleívódnak az író műveibe, s ezeken keresztül hozzánk, olvasókhoz is elérnek.³³

³¹ “*en el silencio del bosque escuchamos unas voces que no sé si serán de los genios buenos o malos, pero que siempre anuncian al alma lo que sucederá después.*” Ibid. 35

³² “*¡oh misterios del pobre corazón humano!*” Ibid. 36

³³ Horacio Quiroga, Bibliografías y vidas, elérhető:

http://www.biografiasyvidas.com/biografia/q/quiroga_horacio.htm, letöltés pontos időpontja: 2012. december 28.

Egyik legismertebb novellája, az *A la deriva* (Sodrásban), 1917-ben jelent meg a *Cuentos de amor, de locura y muerte* (Elbeszélések a szerelemről, az örülségről és a halálról) című kötetben.³⁴ Központi motívuma a haldoklás, az ember reményvesztett, kétségbeesett küzdelmének utolsó pillanatai a túlélésért. A halálos gyötrelmek okozója egy kis vipera (yararacusú), mely – áldozatához hasonlóan, a halál elleni védekezésből – megmarja egy férfi, Paulino, lábát. Ettől a pillanattól kezdve, a két kis lila pontban megjelenő két kis vércsepp kicsordulásától, az ember halálra van ítélve.

A főszereplő közvetlenül a végzetes marás pillanatában bukkan fel a novella első soraiban, anélkül, hogy előtte bármilyen módon bemutatná őt az író. Nem tudjuk, ki ő, mit csinál, hogyan élt, ezekre csak élete legvégső szenvedéseiből derül fény. Megtudhatjuk, hogy az áldozat nem igazán élt társadalmi életet, feleségét szolgaként kezelte, régi barátjával megromlott a viszonya, életének napjait a falutól távol, elszigetelve töltötte. Paola de Nigris (uruguayi oktató) a novelláról írt kiváló esszéjében olvashatjuk: Paulino „szociálisan és talán lényre egész legmélyéig halott már azelőtt, hogy fizikailag meghalt volna.”³⁵ Az árral szemben sodródik minden értelemben: csónakjával, életével.

Paulinónak rá kell eszmélnie, hogy azonnali segítségre van szüksége, hogy életben maradjon, de függetlenül ettől, tisztában van vele, hogy a halál bekövetkezte valóságosabb és fenyegetőbb, mint valaha bármikor. Egyetlen hibás lépéssel az egész világ romba dőlt. Milyen törékeny és védtelen tud lenni az ember! Egy perccel ezelőtt úgy élt, mint bárki más, és egyetlen szempillantás alatt szembe kell néznie azzal, hogy meg kell halnia, hogy most mindennek valóban vége van. Egymás után jelentkeznek a tünetek, melyek menthetetlenül viszik a megsemmisülés felé: nem érzi az erős *caña* ital (nádpálinka) ízét, azt víznek hiszi, miközben teste is egyre kevésbé működik. Tudja, hogy nincs remény, de „*a férfi nem akart meghalni*”(100)³⁶, ezért úgy dönt, hogy harcolni fog minden erejével. Ez az erős akarat a küzdelemért, a visszatérésért, a fennmaradásért, egy nagyon mély fennmaradási ösztönből ered, valami egészen alapvető ösztönből, mellyel minden ember és állat rendelkezik.

³⁴ Horacio Quiroga, *A la deriva*, elérhető: <http://www.literatura.us/quiroga/deriva.html>, a letöltés pontos időpontja: 2012. december 28.

³⁵ „se encuentra muerto socialmente y quizás hasta muy profundamente en su interior antes de morir físicamente”

Paola de NIGRIS, *Análisis de “A la deriva”*, Literatura para secundaria, elérhető: http://paola-literatura.blogspot.com/2010/06/quiroga-la-deriva_28.html, letöltés pontos időpontja: 2012. december 28.

³⁶ magyar fordítás: Horacio QUIROGA, *Sodrásban*, (Hargitai György fordítása) in: SIMOR András válogatása, *Kigyóölő ének, Latin-Amerika, Irodalmi és politikai antológia*, Budapest, Kozmosz Könyvek, 1973, p. 100 eredeti: Horacio QUIROGA, *A la deriva* en *Cuentos*, Madrid, CATEDRA Letras Hispánicas, Edición de Lonor Fleming, 1994, p.131.

A természet Paulino „*csendes sírásója*”³⁷, mely attól a perctől, hogy megadja az embernek a halálos döfést egészen addig, míg le nem zárja a szemeit, egyetlen szemtanúként, minden részvét nélkül, végigköveti az áldozat utolsó, kétségbeesett próbálkozásait, melyekről mindvégig nagyon is jól tudja, hogy feleslegesek, mert az ember sorsa már meg van írva. Paulino a kenujával próbál eljutni valahogy a közeli faluig, a kígyómarás okozta bénulástól kezdve azonban szinte tehetetlen, élete a folyóra, a természetre van bízva, mely makacsul a megfelelő iránnyal ellenkező sodorvonalba tereli kenuját. „*A tájat ellenséges, halálos csönd uralja. Alkonyatkor baljós és nyugalmas szépsége mégis sajátos méltósággal vegyül.*”(101) Csend van, halotti csend, alkonyodik. Minden lassan elfeketedik: a folyó, a fák sziluettje, az ember életének lángja. A nap lenyugszik, ahogy az ember is. Amint látjuk, az egész természet együtt haldoklik az emberrel, az ember élete és a természet egymással párhuzamosan haladnak (*pszichokozmikus paralelizmus*³⁸). Azt hihetjük mindezek alapján, hogy a természet osztozik az ember fájdalmában, és saját haldoklásával segíteni próbál neki, ezt hinni azonban túlságosan naiv dolog lenne. Ugyanis a természet haldoklásában mégis megmarad az élet: „*Nyugat felől az ég most aranylón kitárult, s a folyó is vöröslőre vált. A már esteledő paraguayi parton a hegyekből az erdei méz és narancsvirág átható illatával alkonyi enyheség áradt a folyóra. Két guacamayo papagáj szállt a magasban és a csöndben Paraguay felé.*”(102) A természet haldoklása tehát nem lehet végzetes, magában hordozza a színeket, az illatokat, a mozgást, minden olyan momentumot, mely a létezésre, az életre utal. A haldokló ember szeme elé tárja az életet, ami egyre távolodik, érezteti vele, hogy ő, a természet is képes elpusztulni, azonban felülmúlva a halandó ember képességeit, a természet örökké él, minden egyes nap újjászületik. Egyedül hagyja az embert fájdalmában és nyomorában, mert neki el kell hoznia az újabb holnapot, a színeket, a hangokat, egy újabb élettel teli és fényes napot. A természet tehát képes győzedelmeskedni a halál felett, és képes győzedelmeskedni az ember felett is, mert hallhatatlan és örök.

Az ember így egyedül marad a kenujában, végtelen magányában, számára nincsen szájalom, vagy kegyelem. Az utolsó lélegzetvételek előtt azonban kicsit jobban érzi magát, gyenge, erőtlén kis reménysugarak kezdenek felelevenedni benne, míg valójában csak a természet kegyetlen játékának esik ismét áldozatul, mely elhiteti az emberrel, hogy van remény, hogy minden borzalom ellenére végül képes lesz felülkerekedni a helyzeten.

³⁷ „*el discreto enterrador*”

NIGRIS, op.cit.

³⁸ *paralelismo psicocósmico*

NIGRIS, op. cit.

Egyszerre gyönyörű és szívet tépő a folyamat, amikor megpróbál az emlékeibe menekülni, múltjából különböző események konkrét napjait, dátumát felidézni, mert, ahogy a tudata felfogta, hogy a vég egyre közeleg, az időben visszafelé próbál repülni, menekülni, mintha így elkerülhetné az elkerülhetetlent.

Mister Dougald faátvevőjét, Lorenzo Cubillát Puerto Esperanzában ismerte meg egy nagypénteken... Pénteken? Igen... Vagy csütörtökön...

A férfi lassan kinyújtóztatta ujjait.

- Egy csütörtökön...

És többet nem lélegzett. (103)

Amint említettem, Horacio Quiroga gyakran ábrázolja műveiben az ember utolsó kinszenvedéseit, illetve a hirtelen halál képét. Így például az *El hombre muerto* (Halott ember) című novellájában a főszereplő hirtelen halálával kezdődik minden, aki balesetben hal meg, saját machetéje sebzi meg végzetesen. „*Halott? De hisz az lehetséges? Hát nem csupán egyike a mai az összes ugyanilyen napnak, amikor hajnalban machetéjével útnak indult a házából?*”³⁹ Az *El desierto* (A sivatag) című novella egy özvegy, kétgyermekes apa tragikus történetét meséli el, aki, felesége halála után egyedül marad gyermekeivel, rá hárul azoknak gondozása, tanítása, valamint az összes házimunka. Egy nap a férfi halálos csípést kap valamiféle vízibolhától, ami elfertőződik, a férfi állapota egyre rosszabbodik, mígnem az apró csípés az életébe kerül. Amikor rosszabbra fordul az állapota, az ágyában fekvé tudatosul benne teljes egészében, hogy teste lépésről lépésre megbénul, ő pedig meg fog halni:

*A jobb karján a könyökétől az ujjai végéig, egy nagyon erős fájdalmat kezdett érezni. Fel akarta emelni a karját, de képtelen volt rá. Elvette róla a leplet, és meglátta szederjes, ibolyaszínű vonalakkal telerajzolt, fagyos, halott kezét.*⁴⁰

Ha mindez még nem elegendően könyörtelen és vérfagyasztó egy emberi léleknek, egy még kegyetlenebb fájdalom-löketet ad a tudat, hogy két kis gyermeke egyedül marad majd „*Isten és ember által elhagyottan, a legborzalmasabb és legigazságtalanabb*

³⁹ „*¡Muerto! ¿Pero es posible? ¿no es éste uno de los tantos días en que ha salido al amanecer de su casa con el machete en la mano?*”(310)

Horacio QUIROGA, *El hombre muerto* en *Cuentos*, Madrid, CATEDRA Letras Hispánicas, Edición de Lonor Fleming, 1994, p. 310.

⁴⁰ „*En el brazo derecho, desde el codo a la extremidad de los dedos, sentía ahora un dolor profundo. Quiso recoger el brazo y no lo consiguió. Bajó el impermeable, y vio su mano lívida, dibujada de líneas violáceas, helada, muerta.*” (239)

Horacio QUIROGA, *El desierto* en *Cuentos*, Madrid, CATEDRA Letras Hispánicas, Edición de Lonor Fleming, 1994, p. 239.

védtelességekben.”⁴¹ A Quiroga történetek mindhárom említett példájában a sors a legleleketlenebb arcát fordítja az emberek felé, magyarázat nélkül vesz el életet, könyörtelenül, fájdalmat vagy megbánást nem mutatva.

***La vorágine*, José Eustasio Rivera**

Egyre északabbra haladva a kontinensen elérkezünk az amazóniai dzsungel labirintusaihoz és José Eustasio Rivera, kolumbiai író híres, 1924-ben, Bogotában megjelent *La vorágine* (Örvény) című regényéhez. Amikor 1921-ben publikálják a *Tierra de promisión* (Ígéret földje) című verseskötetét, saját maga vallja be, hogy olyan dolgokról írt a könyvben, melyeket azelőtt sosem látott, azok a képek a térség növény- és állatvilágáról, az egész leírt természeti univerzumról mind a képzeletében léteztek csupán. 1923-ban ezért úgy dönt, útnak indul, hogy saját tapasztalatokat szerezzen, így beutazza a Yavita, Maroa és Victorino (Kolumbia és Venezuela határvidéke) környéki erdőket. Ezek az utazások égetik bele mélyen az emlékezetébe mindazokat a felejthetetlen és valós élményeket, melyeket átélt, s melyeket örökre hátrahagyott a világnak *La vorágine* című regényében.⁴²

A *La vorágine* egy igazi „ének az amerikai természethez”⁴³, sokszor olyan érzést kelt olvasóiban, mintha verseket olvasnánk prózai formában, az író az elképzelhető legnagyobb gondossággal és ügyességgel megválogatott szókinccsel tárja fel előttünk a természet (síkság és dzsungel) mindenható erejét a könyv három részében.

Az olvasó először a messze elterülő síkságok képével találja magát szembe. Délen már megismertük az efféle vidékek jellegzetes vonásait, most ugyanígy mutatkozik be: büszke, önfejű, magabiztos, mert tudja, hogy örök győztes, és abszolút hatalmával uralja birodalmát. Ebben a történetben Arturo Covának tanítja az élet rendjét, aki éppen Bogotából szökött meg kedvesével, Aliciával, és akivel a pusztaság közepén telepszik le egy birtokon, távol a várostól, s ahol elkezd saját bőrén megtapasztalni a barbár világban való élet mindennapjait.

⁴¹ “*abandonadas de Dios y de los hombres, en el más inicuo y horrendo de los desamparos.*” Idem.

⁴² A. VALBUENA-BRIONES, *El arte de José Eustasio Rivera*, pp.130-132., University of Delaware, THEASURUS. Tomo XVII. Núm.1. (1962), Centro Virtual Cervantes weboldala, elérhető: http://cvc.cervantes.es/lengua/thesaurus/pdf/17/TH_17_001_129_0.pdf, letöltés pontos időpontja: 2012. december 28.

⁴³ “*canto a la naturaleza americana*” Ibid. p. 131.

Főszereplőnk költő, vagyis lelke érzékeny a szépségre, ő maga pedig hajlamos hosszas és elmélyülő meditációba, filozofálásba, sőt néha depresszióba zuhanni. Egy alkalommal így ír a pusztasági éjszakákról:

Közben pedig, a merengő bús magányban, makacsul megült a csend, s a lélekbe befészkelte magát a végtelenség érzete, mely a közeli csillagképekből permetezett alá szakadatlan.(17)⁴⁴

Nagyon érdekes az is, amit Don Rafo mond a pampákról, gyönyörűen összefoglalva a vidék jó és rossz tulajdonságait, azt a kettős érzést, amit az emberben kelt, mert megjelenik itt, Casanare vidékén, valami megmagyarázhatatlan érzés, ami egyszerre gyönyörűséggel és kínzó gyötrelmekkel telíti meg az embert és rabul ejti a szívét.

...ez a föld arra készíti az embert, hogy gyönyörét lelje benne, de szenvedjen is miatta, ha kell. Itt még a haldokló is kedvet érez, hogy megcsókolja a földet, amelyben el fog rothadni.(20)

Az az ember, aki e földeken született és nevelkedett, már beleszokott ebbe a környezetbe, megérti a szelek hangját, nem érzi magát annyira elhagyottnak vagy elesettnek, tudja, hogyan kezelje a nehézségeket, elfogad mindent olyannak, amilyen: „*testvérünk a nap, a szél és a vihar. Nem félünk tőlük, nem is átkozzuk őket*”(20). Ezek a szavak egy kis vigaszt nyújthatnak és talán arra is utalhatnak, hogy az embernek nem feltétlenül kell felemésztenie magát e kemény életkörülmények között, van esély az életre.

A könyv második és harmadik részében a hatalmas őserdő és a benne való bolyongás kerül a középpontba. Az erdők mélyén megbújó folyamatos veszély és a fenyegetés egyik legfőbb forrásai az állatok, melyek gyilkolnak: pumák, kígyók, piócák... Talán a legnagyobb rémületet az olvasó számára a tambochák inváziója jelenti. A tambochák húsevő hangyák, „*szárnyatlan, vörös fejű, citromsárga potrohú férgek*”(270). Érkezésük hírének hallatára minden élőlényt félelem fog el és teljes erejéből, a lehető leggyorsabb menekülésre készíti. „*Szüntelen remegés rázkódtatta a talajt, mintha önmagától felforrt volna az avar.*” „*Rönkök és gyökerek alól tört elő az inváziós áradat, a fákat pedig, mint zsibongó kéreg, fekete lepel borította el*”(281), és amikor egy védtelen állat vagy ember a húsevő sereg elé került, az „*olyan sebesen tűntette el róluk a húst, mint a legmaróbb sav*”(281). A regény szereplői egy iszapban próbálnak megbújni, nyakig elmerülve, onnan kell, hogy végignézzék a rettenetes

⁴⁴ magyar fordítások: José Eustasio RIVERA, *Örvény* (La Vorágine), (Sándor András fordítása) Budapest, Európa Könyvkiadó, 1975

pusztítást. Az invázió elhaladtával, amint ki akarnak mászni az iszapból, rájönnek, hogy tagjaik mozdíthatatlanok, képtelenek voltak kiszabadulni a sárból, mely élve eltemette őket. A kegyetlenség tehát sosem szűnik meg. Amikor valaki azt hinné, hogy egy hosszas, kétségbeesett küzdelem után végre megmenekül, nem kapja meg a megnyugvás és béke jutalmát, a biztonság érzetét. A természet egy újabb akadályt, egy újabb ellenséget állít a szenvedő elé.

De milyen is ez az új szintér, melyben a történet lapjai peregnek? „*Ekkor tárult fel első ízben előttem, egész borzalmas valójában, az embertelen őserdő.*”(260) Valódi végtelen labirintus ez, amelynek mélyén, ha valaki elveszti az irányt, örökre elveszik, az őserdő bekebelezi, eltünteti minden térképről. A zöld labirintus felett pedig, valahol a magasban, a faóriások lombkoronái egy sűrű és sötét kupolát szőnek, mely elzárja a tekintet útját a szabad, nyílt tér, az ég felé, és kizárja a fény beszűrődni vágyó legkisebb sugarát is. A lombzat áttörhetetlen egysége az örökké tartó bezártság érzetét kelti az alatta bolyongóban, olyan az egész, mint egy börtön. Olyan, mintha a fák, a különböző növények, virágok és az avar összefognának az ember ellen, mint egy „*hatalmas család, melynek nem akad áruló tagja soha*”(136). A külvilág mit sem tud arról, milyen sötét büntények történnek ennek a zárt társadalomnak a mélyén, az ember pedig, ha egyszer foglyul esik ebben a csapda-rendszerben, nem menekülhet a rabság elől, szelleme pedig többé már sosem szárnyalhat szabadon. Rivera szerint az őserdő a legrosszabb börtön, az ide bezárt ember rosszabb sorsra jut, mintha egy ember által épített börtönben végezné:

Ne panaszkod, rabszolga, a robotot, te rab, ne fájjon börtönöd; tudjátok is ti, mi az, lánc nélkül bolyongani ez őserdő börtönében, melynek zöld boltozata alatt se vége, se hossza folyamok a falak. (252)

Ezen kívül, a levegő olyan, mint mérgező gázok, vagy haldoklók leheletének összeverődése, a gyümölcsök, amik első pillantásra frissnek és egészségesnek tűnnek, valójában mérgezőek és rohadtak, mindent körüleng az erjedés, „*a borongó félhomály meleg párázata, a halál kábulata, a nemzés, az ájult bódulat*”(261). Az iszalag a fatörzsekre tapad, megrogyasztja, és kicsavarja őket, a természet elporlasztja a kérget, míg az össze nem roppan a még eleven, élettel teli lombok súlya alatt. Mérgező, dögletes virágok „*érzéki remegéssel vonaglanak, s fullasztó illatuk akár a kábítószer.*”(261) Minden olyan, mintha a pokolban lennénk, a Zöld Pokolban. Mindenfelé vak csúszómászók, mérges hangyák, férgek, penészes szalamandrák, szőrös pókok. A gyökerekre hullott levelek pedig feláldozzák magukat az örök

körforgásnak és megújulásnak. „Az éjszaka ismeretlen hangokkal, kísérteties lidércekkel, temetői nehéz csenddel teli.”(262) Az állkapocs csattogása hallatszik, mely „fal, mert fél, hogy felfalják”(262). Vészkiáltások, haldoklás jajai, majd a hajnal érkezével, bögőmajom vihogásától, pávák rikácsolásától zeng az őserdő, „Tombol a rövid örömmámor, mert néhány órával tovább tart az élet.”(262) Ahogy azt az író nagyon szépen összefoglalja: „a halál vonul el itt, és ő osztogatja az életet”(262).

Ezekhez a pokolbeli képekhez hozzáadódik még más is, ami az ember nyomorúságát fokozza: hallucináció és mocsárláz, vagyis azok a zavart állapotok, amikor az emberi érzékszervek felmondják a szolgálatot, az ész, az elme elveszti józan ítélőképességét. Ahogy Arturo Cova is említi, a valóság, az álmok, a lélek hangjai összekeverednek, a víz, a fák, a homokszemek mind beszélni kezdenek, könyörögni, kérlelni: „Szánj meg bennünket, szánj, és szórj a szélbe, mert zsibbaszt ez a mozdulatlanság.”(177) Az erdő belelát az ember gondolataiba, és mint valami rettenetes lidérc, üldözni ésátkozni kezdi azt: “Szúrjátok, ha védtelen is, fákat ő is döntött, és úgy illik, kínhalálunkat ismerje meg ő maga is!”(179) A fül szokatlan hangokat hall, a szem hihetetlen dolgokat lát, az agy és a test nem úgy működik, ahogy kellene, s ez a kegyetlen játék tébolyba sodorja az embert. Az őserdő azokért a pusztításokért átkoz és büntet, melyeket a kaucsukgyűjtők okoznak a sűrű lombok alatt: ezerszer vágják fejszéküket a kaucsukfák élő „húsába”, kiontják fehér vérüket, s minden egyes nap végzik ezt a piszkos munkát, legyilkolva és kirabolva társaikat, azért, hogy a munkavezető parancsát teljesítsék, és így életben maradhassanak.

Nézzétek, hová jutott az álmodozó: önvédelemre képtelen fákat sebez meg, hogy kincseket halmozzon azoknak, akik nem álmodnak; a minden esti alamizsnáért tűr tipratást és gyalázatot.(252)

Ezzel szemben a regény kucsukgyűjtője, don Clemente Silva, nem érez lelkiismeretfurdalást a fák pusztítása miatt, mert ezek a hatalmas faóriások, melyek ott állnak már az univerzum születése óta, csak bámulják komoran a kizsákmányolást, a gyilkosságokat, az emberek nyomorúságát, miközben nem tesznek semmit, nem tiltakoznak, nem emelik fel a hangjukat, nem láznak fel, nem próbálják meg enyhíteni az ember fájdalmait, hanem elmélyítik, megsokszorozzák azokat:

Miért, hogy meg nem zúdul az egész dzsungel, miért, hogy bennünket, csúszó-mászókat el nem tapos, megtorolni ezt a hitvány rablógazdálkodást? Nem szomorúság az, amit itt az erdőben érzek, hanem kétségbeesés! (253)

Az őserdő sokezer titkot rejt, zugaiban soha ki nem mondott szavak, elhallgatott történetek lapulnak, s az egész homályt az ember nem értheti, csupán sejtheti és félhet tőle. Az indiánoknak talán még megvannak a látomásaik, még emlékeznek a legendákra, képesek még extázisba zuhanni, melyen keresztül közelebb kerülnek a természeti elemekhez és az ősi szellemekhez, belepillanthatnak a múltba és a jövőbe. Ezekben a látomásokban a fák „megmerevedett óriások”, „éjszaka beszélnek, s jeleket adnak egymásnak. Tovaszállni vágyának a fellegekkel, de bokájuknál fogva ragadta meg s örökre megbéklyózta őket a föld.”(159) A fák egész szövetsége, az egész dzsungel egyetlen hangként dühöng és panaszolja sérelmeit, hirdeti végzetes próféciját, miszerint sűrű lombkoronájával elborítja majd az egész világot, eltörölve a civilizációkat és az emberiséget a Föld színéről.

Konklúzió

Az eddigiekből azt láthatjuk, hogy nem egyenlő erők harcáról van szó hatalom és hatalom, akarat és akarat között. Az ember nem rendelkezik ugyanazokkal a képességekkel, vagy jogokkal, mint a természet, ezért fennmaradásához elengedhetetlen, hogy megtanulja elfogadni az adott körülményeket és alkalmazkodni hozzájuk. Csak így jöhet létre a harmónia a természettel, és erre lehet építkezni, innen lehet tovább lépni.

Echeverría, Sarmiento, Mera, Quiroga és Rivera csak néhány név azon írók, költők, politikusok sorából, akik Latin-Amerikában a témával foglalkoztak, illetve foglalkoznak a mai napig. Nyilvánvalóvá vált, hogy az európai minta nem valósulhat meg ezeken a földeken, az európaihoz hasonló civilizált világ életmódját és gondolkodását nem lehet csak úgy bevezetni itt is, Amerika sohasem lehet Európa. Itt képtelenség „gyökerestől kiragadni az embert a természetből”.⁴⁵ A természet nem lehet háttérszereplő, sokkal inkább domináns és agresszív főszereplő. Mégis hol láthatjuk itt a versailles-i kerteket? Hol vannak azok az idilli, virágos mezők, csobogó patakok, szerelmes csalogányok, bájos, nyugalmat árasztó panoráma, mely annyi európai költőnknek hozta már el lelkük békéjét, vagy jelentett menekülést számukra a világ gondjai elől?⁴⁶

⁴⁵ “desnaturalizar a la humanidad” (saját fordítás)

Felipe FERNÁNDEZ-ARMESTO, *Civilizaciones, La lucha del hombre por controlar la naturaleza*, Madrid, Taurus Historia, 2002, p.28.

⁴⁶ RIVERA, Örvény (*La vorágine*), Op.cit., p.261

Amint a példaként hozott irodalmi művekben láthattuk, az amerikai kontinensen a természet és az ember között egy nagyon komoly és kemény összeütközés figyelhető meg a természet erőszakos és kíméletlen magatartásából adódóan. Ez mindig is jellegzetes vonása volt e földeknek, s mivel az embernek lelkiileg és fizikailag is nagyon nagy energiáját veszi igénybe a folyamatos küzdelem, az amerikai civilizációk egy sokkal lassabb fejlődésen mentek keresztül, mint ahogy az az európai kontinensen történt. Egyre tisztábban látjuk már, hogy mi is a kérdés a válaszokra, hogy mi is a legnagyobb és megváltoztathatatlan különbség a két kontinens, két világ között. Míg Európában a természet a háttérből kíséri figyelemmel, sőt támogatja az ott élő civilizációk (főleg technikai) fejlődését, addig Amerikában a szélsőséges környezeti feltételek felemésztik az ember minden figyelmét, erejét és lehetőségeit, s nem engedik meg számára az előrelépést, így megreked az általunk barbárnak nevezett, vad és rideg világban. Ez azonban közel sem jelenti azt, hogy az itt élő ember ne tudna megmaradni ezeken a vidékeken.

Az amazóniai ember képes volt alkalmazkodni és beilleszkedni az őt körülvevő dzsungelk kusza szövevényeibe évezredek óta. A telepes, aki e földekre érkezett, meg sem próbálta.⁴⁷

Hatalmasak a különbségek két kontinens között, az emberiség feladata pedig ezt a különbséget felismerni, és eszerint tervezni a jövőre. A természet szerepe oly mértékben meghatározó, hogy függ tőle az emberi mentalitás és lélekvilág, valamint az emberiség történelmének alakulása. Hatalmasak a különbségek, de éppen ezek teszik annyira sokszínűvé és elbűvölővé a világot, vagy ha jobban tetszik, a világokat. Az irodalom pedig ismét bizonyította, hogy feladata nem lehet csupán az olvasó szórakoztatása vagy egyszerű történet mesélés. Feladata felnyitni a szemünket és elindítani bennünk egy tanulási folyamatot, hogy lelkiileg és szellemileg érettebb emberek lehessünk, ezáltal megalapozottabb döntéseket hozhassunk, melyek a jövőnket fogják meghatározni. Ezzel a gondolatsorral zárul, végül, latin-amerikai irodalmi utazásunk, vipérák, húsevő hangyák és jaguárok között, magas hegycsúcsokon, kietlen pusztaságon, sivatagon, valamint a sötét és végeláthatatlan Zöld Poklon keresztül.

⁴⁷ *El hombre amazónico vivía acomodado e integrado en su medio ambiente selvático desde milenios. El colonizador que llegó allí ni lo intentó.* (saját fordítás)
José Manuel RUBIO RECIO, *El Amazonas, el infierno verde*, Biblioteca Iberoamericana, Madrid, Ediciones Anaya, 1988, p.106

Bibliográfia

Esteban ECHEVERÍA, *A fogolynő (La cautiva)*, A pusztaság (Csala Károly fordítása) in: SIMOR András válogatása, *Hispan-amerikai költők tára*, Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2002, pp. 149-151

Esteban ECHEVERRÍA, *El matadero, La cautiva*, Madrid, CATEDRA Letras Hispánicas, Edición de Leonor Fleming, 1990

Felipe FERNÁNDEZ-ARMESTO, *Civilizaciones, La lucha del hombre por controlar la naturaleza*, Madrid, Taurus Historia, 2002

Horacio QUIROGA, *Cuentos*, Madrid, CATEDRA Letras Hispánicas, Edición de Leonor Fleming, 1994

Horacio QUIROGA, *Sodrásban (A la deriva)*, (Hargitai György fordítása) in: SIMOR András válogatása, *Kígyóölő ének, Latin-Amerika, Irodalmi és politikai antológia*, Budapest, Kozmosz Könyvek, 1973, pp. 99-103

José Eustasio RIVERA, *La vorágine*, Managua, Editorial Nueva Nicaragua, 1983

José Eustasio RIVERA, *Örvény (La vorágine)*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1975

José Manuel RUBIO RECIO, *El Amazonas, el infierno verde*, Biblioteca Iberoamericana, Madrid, Ediciones Anaya, 1988

Domingo Faustino SARMIENTO, *Facundo. Civilización y barbarie*, Madrid, CATEDRA Letras Hispánicas, Edición de Roberto Yahni, 1990

Germán VÁZQUEZ y Nelson MARTÍNEZ DÍAZ: *Historia de América Latina*, Editorial SGEL, Madrid, 1990

Ana Cristine WALSCHBURGER, *Los Andes*, Biblioteca Iberoamericana, Madrid, Ediciones Anaya, 1988

Internetes források

Esteban Echeverría, elérhető: <http://www.educar-argentina.com.ar/HISTORIA/BIO/e1.htm> , letöltés pontos időpontja: 2012. december 28.

Domingo Faustino Sarmiento, weboldal *El Historiador*, elérhető: <http://www.elhistoriador.com.ar/biografias/s/sarmiento.php>, a letöltés pontos időpontja: 2012. december 28.

Facundo o civilización y barbarie en las pampas argentinas, elérhető: http://es.wikipedia.org/wiki/Facundo_o_civilizaci%C3%B3n_y_barbarie_en_las_pampas_argentinas, a letöltés pontos időpontja: 2012. december 28.

Juan León MERA, *Cumandá*, Adecuación digital Edwin Izurieta, elérhető: http://www.eiz-arte.com/sitio/wp-content/uploads/2011/04/Cumanda_Layout-1.pdf, a letöltés pontos időpontja: 2012. december 28.

Juan Manuel RODRÍGUEZ, *Cumandá, la novela romántica de Juan León Mera*, elérhető: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:RklcANn3DesJ:www.sololiteratura.com/juanmanuelcumanda.doc+&hl=hu&gl=hu&pid=bl&srcid=ADGEESifjCnmlnISMRYQQKAi21iY41KlfPd94SaNPN32x434r1bO9_4Hsfayq6vXwRvk9ItIu8PVOUkbr-UFJ6IW4tKsz-cQeT4utmBKXV8MalVhcQ87gqneg8Y2OM7cmzXrGEZgRLiu&sig=AHIEtbTIVH-YIu6Du12z7X1jLVAsR0BOFQ&pli=1, a letöltés pontos időpontja: 2012. december 28.

Horacio Quiroga, Bibliografías y vidas, elérhető: http://www.biografiasyvidas.com/biografia/q/quiroga_horacio.htm, a letöltés pontos időpontja: 2012. december 28.

Horacio Quiroga, *A la deriva*, elérhető: <http://www.literatura.us/quiroga/deriva.html>, a letöltés pontos időpontja: 2012. december 28.

Paola de NIGRIS, *Análisis de “A la deriva”*, Literatura para secundaria, elérhető: http://paola-literatura.blogspot.com/2010/06/quiroga-la-deriva_28.html, a letöltés pontos időpontja: 2012. december 28.

A.VALBUENA-BRIONES, *El arte de José Eustasio Rivera*, University of Delaware, THEASURUS. Tomo XVII. Núm.1. (1962), Centro Virtual Cervantes weboldala, elérhető: http://cvc.cervantes.es/lengua/thesaurus/pdf/17/TH_17_001_129_0.pdf, a letöltés pontos időpontja: 2012. december 28